

Boháčová, Michaela

[Šrámek, Rudolf. Putování za názvy obcí Jihlavska]

Linguistica Brunensia. 2022, vol. 70, iss. 2, pp. 98-101

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/LB2022-2-11>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.76882>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20221114

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Rudolf Šrámek:

Putování za názvy obcí Jihlavska.

Brno: Nakladatelství PhDr. Ivo Sperát. 2021. 119 s. + mapová příloha.

ISBN 978-80-87542-38-5

Koncem roku 2021 vydalo brněnské nakladatelství Ivo Speráta specializující se na zdroje využitelné pro genealogická bádání útlou knížku našeho předního onomastika Rudolfa Šrámka, zaměřenou na zeměpisná jména (toponyma) dnešního okresu Jihlava. Podkladem knižního vydání se staly populárně zaměřené články, které autor publikoval v 80. letech 20. století na stránkách jihlavského deníku Jiskra. Po patřičných úpravách a doplněních (předmluva, rejstříky, přidání názvů obcí, které byly včleněny do dnešního okresu Jihlava jeho rozšířením) je nyní autor předkládá čtenářům v podobě monografického zpracování.

Populární zaměření knížky zacílené na laické čtenářské publikum vedlo autora k oproštění od soustavnějšího užívání odborné terminologie, což však textu neubírá přínosu rovněž pro odborně zaměřené zájemce o zeměpisná jména. V úvodních kapitolkách autor seznamuje čtenáře s podstatou vlastních jmen, s principy jejich vzniku, dotýká se přitom i lidových etymologií a etymologických pověstí, které doprovázejí fungování vlastních jmen v běžném úzu. Stručně charakterizuje repertoár toponym, zejména místních jmen regionu, v němž se odráží různé toponymické vrstvy – pro Jihlavsko je typická např. absence starých typů (*Štítary, Bobrovníky*), naopak intenzivněji jsou zastoupena místní jména utvořená příponou *-ov*, nechybí toponyma, která jsou výsledkem kontaktu češtiny a němčiny. To vše vyplývá ze skutečnosti, že oblast Jihlavska – stejně jako celé Českomoravské vrchoviny – patří mezi mladší sídelní území, jehož značná část byla hustěji osídlena až v období tzv. vnitřní a později vnější kolonizace. Šrámek rovněž nastiňuje soustavu místních jmen regionu, v níž vyděluje na základě motivačních kritérií různé typy toponym. První, větší skupinu představují místní jména, jejichž základem je pojmenování lidí, a to kolektivů (*Olšany*), nebo jednotlivce (*Krasonice*), do druhé, méně početné skupiny autor řadí místní jména vyjadřující rozmanité vlastnosti či okolnosti založení sídla (*Bradlo, Zhoř, Kaliště*). Ve zkoumaném prostoru jsou doložena i jména, jež vznikla přenesením již existujícího vlastního jména, jeho zdrobněním nebo rozšířením o přívlastky. Specifika oblasti dokresluje detailnější pojednání o jménech německého původu a jménech, která jsou výsledkem česko-německého kontaktu. Nechybí ani kapitola o zaniklých obcích, jejichž název může přežívat v podobě pojmenování nesídelního objektu, pomístního jména.

Místní jména existujících osad tvoří přirozeně největší část textu. Kritéria jejich členění jsou tradiční, v linii Šmilauerových malých typů (ŠMILAUER 1958, PLESKALOVÁ 2017), přičemž největší skupinu představují jména s antroponymickým základem. U nich je zohledňován typ osobního jména (složená osobní jména a z nich pomocí různých sufixů utvořená hypokoristika, osobní jména cizího původu ad.) a přípony (*-ice, -ovice, -ov, -ín*), u místních jmen z apelativ je rozhodující zejména sémantika základového slova (získávání půdy, druhy sídel či stavby, vlastnictví, neúroda, rostlinstvo, zvířata).

Většina výkladů místních jmen vychází z autorových závěrů publikovaných ve slovníku *Místní jména na Moravě a ve Slezsku* (I. 1970; II. 1980; 2. vydání 2020). Některé jsou v monogra-

fii rozpracovány, některé doplněny zejména o areálové rozšíření. Šrámek podává plastický obraz vymezené oblasti a pomocí toponym se vyslovuje i k průběhu sídelních procesů, které je možno z toponym či jejich typů vyčíst – na Jihlavsku se jako na mladším sídelním území některé typy toponym nerealizovaly vůbec (tzv. služební jména) nebo velmi omezeně (-any), některé naopak dominují (-ov). Velmi přínosné jsou kapitoly o česko-německém jazykovém kontaktu a o svědectví o zaniklých obcích v pomístních jménech.

Publikaci lze vytknout snad jen určité nedostatky formálního rázu: celkové uspořádání a členění textu působí poněkud nepřehledně a neuspořádaně, některé informace vysvětlující řazení kapitol čtenář nalezne roztržštěně na více místech. Text nese stopy nedostatečného redakčního zpracování a finálního vykorigování, což publikaci samozřejmě nepřispívá. Téma by si zasloužilo lepší mapové zpracování, včetně kvalitní legendy, a to i u mapy vložené do publikace.

Plusem publikace je bezesporu koncepční i stylový soulad s cílovou čtenářskou skupinou, kterou má být běžné laické publikum se zájmem o zeměpisná jména nebo danou oblast. Populární a čtenářsky přístupný styl umožňuje využití publikace také jako doporučené četby studentům. Rudolf Šrámek umí s lehkostí sobě vlastní přístupně vysvětlit specifika apelativ a proprií, nastínit motivy vzniku jmen a toponyma zasadit do širšího toponomastického i nejazykového kontextu, aniž by tím utrpěla faktická rovina věci – neurazí se ani zasvěcený odborník; ten může pro následný hlubší zájem sáhnout po dalších publikacích. Řada toponomastiků si však při četbě bezesporu uvědomí možnost hlubšího propracování vztahu toponymických typů a krajiny, tj. ilustrování postupu osídlení pomocí toponym ve vymezené oblasti. Jde o klíčové téma, v toponomastice rozpracované už v 60. letech 20. století Vladimírem Šmilauerem na toponymickém materiálu Čech (ŠMILAUER 1960; 1969), na něž Šrámek v řadě svých drobnějších publikací navazuje (viz seznam literatury). Souvislost toponym, resp. místních jmen, případně toponymických typů a krajiny a z nich vycházejících závěrů o procesu zakládání sídel je v monografii na mnoha místech zmiňována, ale spíše naznačena než plněji rozpracována. Všechny dosavadní texty, které se tímto tématem zabývají, opakovaně dokazují, že nezbytnou součástí podobných počínů by mělo být vizuální zobrazení v podobě map, které jednak dodávají tématu přidanou hodnotu, jednak názorně ilustrují to, co je textově popsáno.

Podrobné zpracování vztahu toponymických typů a průběhu osídlení Moravy i Slezska patří k velkým dluhům české toponomastiky, jež Rudolf Šrámek dlouhodobě splácí (srov. dosavadní publikace ŠRÁMEK 1964; 1965; 1966; 1970a; 1970b; 1993; 2019). V dnešní době se ukazuje, že jde o úkol vyžadující intenzivní nasazení časové, odborné i personální. Ukryvá se v něm bezesporu velký mezioborový potenciál, zejména ve vztahu k archeologii. O dynamickém rozvoji archeologie se zmiňoval v 60. letech už Vladimír Šmilauer, velký posun směrem k budování databází, digitalizaci, využití moderních metod (např. GIS) urazila tato věda zejména za posledních 25 let. V současné archeologii je ostatně termín *krajina* zásadním tématem, přibývají rovněž publikace zaměřené právě na oblast Českomoravské vrchoviny (BAJER ET AL. 2016; HRUBÝ – MALÝ 2015). Je zřejmé, že přesnější závěry o vztahu toponym, jejich typů a postupu zakládání sídel a budování kulturní krajiny je možné vyslovit zejména

s oporou v archeologických datech a jejich fundované interpretaci. Mezioborová diskuse by umožnila zcela jistě i případnou verifikaci Šmilauerových závěrů a také zpracování postupu osídlení ve světle místních jmen oblastí, které plošně zpracovány nejsou (Morava a Slezsko).

Publikace Rudolfa Šrámka představuje příjemné čtení pro laiky i odborníky. Je dalším autorovým příspěvkem k problematice vztahu typů zeměpisných (místních jmen) a osídlení a podobně jako ze všech dřívějších autorových publikací i z této je zřejmé, že důkladné zpracování tohoto tématu toponomastiku v budoucnu ještě čeká. Rozhodně však má na čem stavět.

LITERATURA

- BAJER, Aleš ET AL. 2016. *Historická krajina Českomoravské vrchoviny. Osídlení od pravěku do sklonku středověku*. Jihlava: Muzeum Vysočiny Jihlava. Dostupné též on-line <https://inventio.nusl.cz/record/374035/files/> [cit. 18. 5. 2022].
- HOSÁK, Ladislav – ŠRÁMEK, Rudolf. 1970, 1980, 2020. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I, II*. Praha: Academia (1. vydání); *I.–III*. Brno: Nakladatelství PhDr. Ivo Sperát (2. vydání).
- HRUBÝ, Petr – MALÝ, Karel. 2015. *Zmizelý svět středověkého hornictví na Českomoravské vrchovině*. Jihlava: Muzeum Vysočiny Jihlava.
- PLESKALOVÁ, Jana. 2017. Metoda malých typů. In: KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana. eds. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. https://www.czechency.org/slovník/METODA_MALÝCH_TYPŮ [cit. 18. 5. 2022].
- ŠMILAUER, Vladimír. 1958. Metoda „malých typů“ v toponomastice. In: HORÁLEK, Karel – KURZ, Josef. eds. *Sborník slavistických prací věnovaných IV. mezinárodnímu sjezdu slavistů v Moskvě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 44–51.
- ŠMILAUER, Vladimír. 1960. *Osídlení Čech ve světle místních jmen*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- ŠMILAUER, Vladimír. 1969. *Atlas místních jmen v Čechách*. Praha: Místopisná komise ČSAV.
- ŠRÁMEK, Rudolf. 1964. Zur Verbreitung tschechischen Ortsnamentypen in Mähren. In: *Leipziger Abhandlungen zur Namenforschung und Siedlungsgeschichte II*. Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig 13 (2), 361–364.
- ŠRÁMEK, Rudolf. 1965. Soustava místních jmen na severovýchodní Moravě a ve Slezsku. *Slezský sborník* 63, 368–397.
- ŠRÁMEK, Rudolf. 1966. Moravskoslezská místní jména s Ne-. *Onomastické práce I*. Praha: Místopisná komise ČSAV, 97–103.
- ŠRÁMEK, Rudolf. 1970a. Moravskoslezská místní jména se zakončením -nice, -novice, -ňovice. *Slavica Slovaca* 5, 313–319.
- ŠRÁMEK, Rudolf. 1970b. Problematika tvoření deminutivních místních jmen v češtině. *Slavia* 39, 377–398.
- ŠRÁMEK, Rudolf ET AL. 1993. Strukturní typy slovanské oikonymie (na základě západoslovanských jazyků). Ukázkový sešit. *Österreichische Namenforschung* 21 (1), Klagenfurt.

ŠRÁMEK, Rudolf. 2019. Osídlování území mezi řekou Olšavou, Moravou a Bečvou a odraz v tamní toponymii. *Národopisný věstník* 78 (1), Praha: Česká národopisná společnost, 5–42.

Michaela Boháčová

Department of Czech Language
Faculty of Arts, Masaryk University
Arna Nováka 1, 602 00 Brno
Czech Republic
mcornejova@phil.muni.cz

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.